

KULTÚRÁK KERESZTÚTJÁN

BORBÉLY SÁNDOR

Informális gyakorlatok

Hétköznapi gazdasági és politikai cselekvések
Kárpátalja határvidéki régiójában

Borbély Sándor

INFORMÁLIS GYAKORLATOK

KULTÚRÁK KERESZTÚTJÁN 31.

Az HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont,
Néprajztudományi Intézet, az MTA kiváló kutatóhelye
a PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék
és a L'Harmattan Kiadó közös sorozata

Sorozatszerkesztő:

Vargyas Gábor

- Borbély Sándor

Informális gyakorlatok

Hétköznapi gazdasági és politikai cselekvések
Kárpátalja határvidéki régiójában

HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont,
Néprajztudományi Intézet, az MTA kiváló kutatóhelye
PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék
L'Harmattan Kiadó
Budapest, 2023

A kötet megjelenését az MTA Lendület-pályázata (Lendulet_2020-56) támogatta.

A kötetet szakmailag lektorálta: Peti Lehel

- © Borbély Sándor 2023
- © HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Néprajztudományi Intézet, az MTA Kiváló Kutatóhelye, 2023
- © PTE BTK Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék, 2023
- © L'Harmattan Kiadó, 2023

ISBN 978-963-646-021-1

DOI: <https://doi.org/10.56037/978-963-646-021-1>

ISSN 1586-1953

A kiadásért felel a L'Harmattan Kiadó igazgatója.

A sorozat kötetei megrendelhetők, illetve kedvezményrel

megvásárolhatók: L'Harmattan Könyvesbolt

1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.

Tel.: +36-70-554-3177

harmattan.hu

L'Harmattan France
5-7 rue de l'École Polytechnique
75005 Paris
T.: 33.1.40.46.79.20
Email: diffusion.harmattan@wanadoo.fr

L'Harmattan Italia SLR
Via Degli Artisti 15
10124 TORINO
Tél: (39) 011 817 13 88 / (39) 348 39 89 198
Email: harmattan.italia@agora.it

Olvasószerkesztő: Tiszóczy Tamás

Borítóterv: Gembela Zsolt

Borítófotó: Informális piachely a nagyszőlősi városi piac déli (vasútállomás közelében elterülő) részén. Nagyszőlős, Kárpátalja. Hernád Géza felvétele, 2018

Hátsó borító: Borbély Sándor, 2015. Orosz Sándor felvétele

Tördelte: Csernák Krisztina

Nyomdai munkák: Prime Rate Kft., felelős vezető: Tomcsányi Péter

A könyvet szüleimnek ajánlom

• TARTALOM

Előszó	9
1. BEVEZETÉS	21
1.1. A könyv témája: az informális mikroszintű antropológiai elemzése	21
1.2. A kutatás helyszíne.	25
1.3. Kutatási források és módszerek.	33
1.4. A kutatás elméleti-fogalmi kerete	42
2. INFORMÁLIS MEGÉLHETÉSI STRATÉGIÁK A RENDSZERVÁLTÁS ELŐTT.	55
2.1. A szovjet politikai diktatúra intézményesítése Kárpátalja határvidéki magyar településein	55
2.2. A hatalommal való szembenállás „népi” kultúrája	71
2.2.1. A bürokratikus-gazdasági elit informális stratégiái az 1950-es években . . .	73
2.2.1.1. <i>Bara Endre</i> (1929–2018) – a <i>csatóerdői</i> kolhozelnök	82
2.2.2. A bürokratikus-gazdasági elit informális stratégiái az 1960-as években. . .	87
2.2.3. A kolhoz munkások informális gazdasági stratégiái	90
2.3. Fegyelmező eljárások a kollektív gazdaságokban.	107
2.3.1. Szankciók és büntetési mechanizmusok	107
2.3.2. Elismerések és jutalmazási technikák. A hatalommal való együtt működés populáris kultúrája falun	124
2.3.3. A vidéki gazdasági-politikai elit privilégiumai	127
2.3.4. A kolhoz alkalmazottak privilégiumai: a kommunista munka „élenjárói”. .	134
3. IDENTITÁS- ÉS EMLÉKEZETPOLITIKAI GYAKORLATOK A RENDSZERVÁLTÁS ELŐTT	149
3.1. Szimbolikus térfoglalás és a történelmi „múlt” konstrukciója az államszocializmusban	153
3.2. Az elítélő diskurzusok lokális recepciói	169
4. INFORMÁLIS MEGÉLHETÉSI STRATÉGIÁK A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN	175
4.1. A helyi informális megoldások kontextuális (globális) keretei	176
4.2. Vagyonprivatizáció és szerkezetváltás: tőkefelhalmozás és elszegényedés a vizsgált falvakban	185

4.2.1. A posztszocialista vidéki elit gazdasági stratégiái	190
4.2.2. A hétköznapi cselekvők megélhetési stratégiái (nemzetközi munkaerő-migráció, határvidéki feketekereskedelem, csencselés, üzemanyag-, cigaretta- és embercsempészet) az ukrán–magyar határvidéken	206
4.2.2.1. Egy empirikus példa: a mátészalkai üzemanyagcsempészek szubkultúrája	211
4.2.2.2. Nemzetközi munkaerő-migráció – esettanulmány egy magyarországi faluban dolgozó ukrainai idénymunkásokról.	223
4.2.2.2.1. Az ukrainai migránsok diszkurzív elkülönítésének lokális kontextusa: a magyar–roma együttélési alaphelyzet	228
4.2.2.2.2. Az ukrainai migránsok különböző részcsoportjai	236
4.2.2.2.3. Az ukrainai gazdasági migránsokat megjelenítő munkáltatói diskurzusok	243
5. IDENTITÁS- ÉS EMLÉKEZETPOLITIKAI GYAKORLATOK A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN	251
5.1. Szimbolikus térfoglalás és a történelmi „múlt” konstrukciója a posztszocializmusban	256
5.2. Az elitdiskurzusok lokális recepciói	267
6. ÖSSZEGZÉS	271
FORRÁSOK	279
SZAKIRODALOM	285
MELLÉKLETEK	317